Dabas elementi Latvijas rietumu reģiona pilsētu arhitektoniski telpiskajā struktūrā

Silvija Ozola, Mg. Arch.

Rīgas Tehniskās universitātes Liepājas filiāle

Dabas vide – Baltijas jūras piekraste, ierodoties cilvēkiem, kļuva par viņu dzīves telpu. Mainot ūdens un zaļumu sistēmu un radot arhitektoniskas struktūras, izveidoja funkcionālām norisēm atbilstošu vidi.

Mūsdienu Latvijas rietumu reģiona pilsētās reljefa un dabas elementu – ūdens baseinu un zaļumu sistēmas – veidotā atklātā telpa piešķir pilsētvidei mākslinieciskū izteiksmību un nodrošina labvēlīgus apstākļus veselībai un atpūtai.

Pētījuma mērķis – noteikt Latvijas rietumu reģiona pilsētu arhitektoniski telpiskās struktūras galvenos transformācijas virzienus, lai pilsētvidē saglabātu dabas elementu – ūdens baseinu un zaļo stādījumu – veidoto atklāto telpu labvēlīgas un ilgtspējīgas dzīves, darba un atpūtas vides radīšanai.

Cariskās Krievijas un Pirmā pasaules kara laiks 1795–1918

Apgaismības laikmeta estētika – dzīvot saskaņā ar dabu – rosināja pilsētu arhitektoniski telpiskajā struktūrā iesaistīt dabas elementus. Kurzemes un Zemgales pilsētās 19. gadsimta pirmajā pusē sāka ierīkot publiskos dārzus. Dažus gadu desmitus vēlāk urbanizācijas un transporta attīstības ietekmē radītā apbūve un ielas izmainīja pilsētvidi. Pilsētās samazinājās dabas elementu īpatsvars. Dabisko ainavu aizstāja mākslīgi veidoti zaļie stādījumi un par labiekārtojuma sastāvdaļu kļuva skvēri, bulvāri un sabiedriskie parki. 19. gadsimta otrajā pusē nozīmīgākajās pilsētās veidoja promenādes. Dziedniecības iestāžu apkārtnē ierīkoja publiskos parkus, kuros 19. gadsimta nogalē paredzēja teritorijas dažādām funkcionālām norisēm.

Pilsētās 19. gadsimta pirmajā pusē dzīvojamo un sabiedrisko namu apkārtnē iekopa stādījumus – arhitektoniski telpiskajā struktūrā iekļāva dabas elementus. Iedzīvotāju atpūtai ierīkoja publiskos dārzus un labiekārtoja pludmales. Laukos muižu ēkas un parki veidoja apbūves kompleksus.

Libavas (Liepājas) pilsētas (1625) Paviljona parks Jaunliepājā un dzīvojamās ēkas ar iekoptiem dārziem. 1848.

Līgutu muižas apbūves komplekss Durbes pilsētas (1893) apkārtnē. 1881

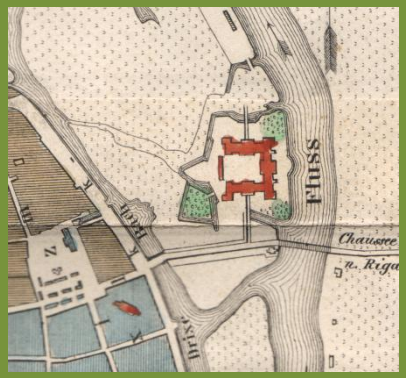

Mītavas (Jelgavas) pilsētas (1573) Pilsdārzs vaļņu ietvertajā teritorijā

Dabas vide – upe un pilsētnieku atpūtai piemērotās mežaudzes upju krastos veidoja atklātu telpu un noteica pilsētvides mākslinieciskō izteiksmību.

Kuldīgas pilsēta (1378) 1879. gadā

Aizputes pilsēta (1378) 1831. gadā

Tebras upe Aizputē

Pilsētas parks Tukumā

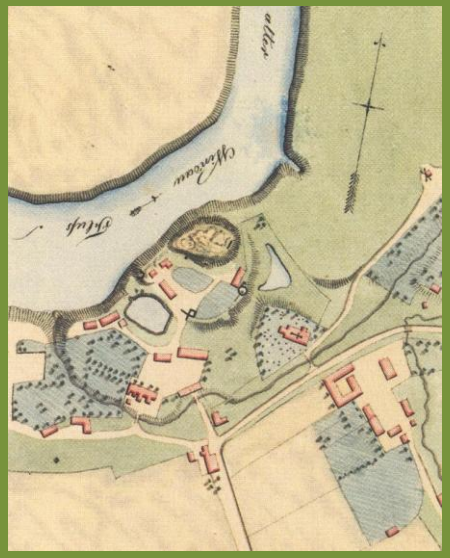

Piltenes pilsēta (1557) 19. gadsimta 20.-to gadu otrajā pusē

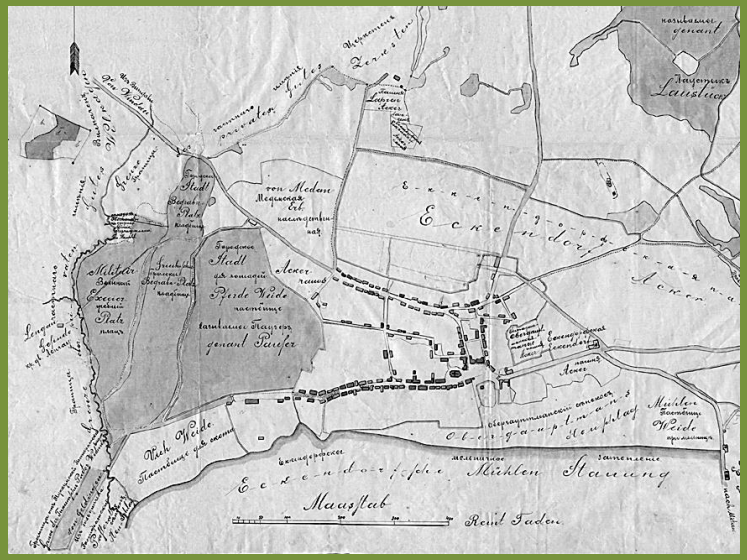

Tukuma pilsēta (1795) 1882. gadā

Urbanizācija un dzelzceļa satiksme 19. gadsimta otrajā pusē pilsētās veicināja industriālu teritoriju rašanos, samazinot dabisko stādījumu platības. Saikni starp pilsētvidi un dabas vidi veidoja publiskie dārzi, kūrorta parki un bulvāri.

Mītava. Baha (J. Čakstes) iela.

Vindava. Kuldīgas iela.

Libava. Kūrmājas prospekts.

Mītava. 1903.

Vindava (Ventspils). 1900.

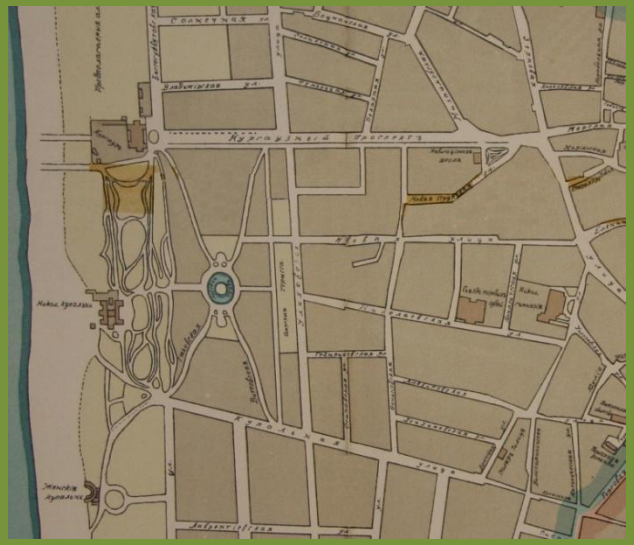

Libava. 1891.

Iedzīvotāju atpūtai 19. gadsimta nogalē ierīkoja apstādījumus pilskalnos.

Bauskas(1609) pilskalns

Grobiņas pilskalns

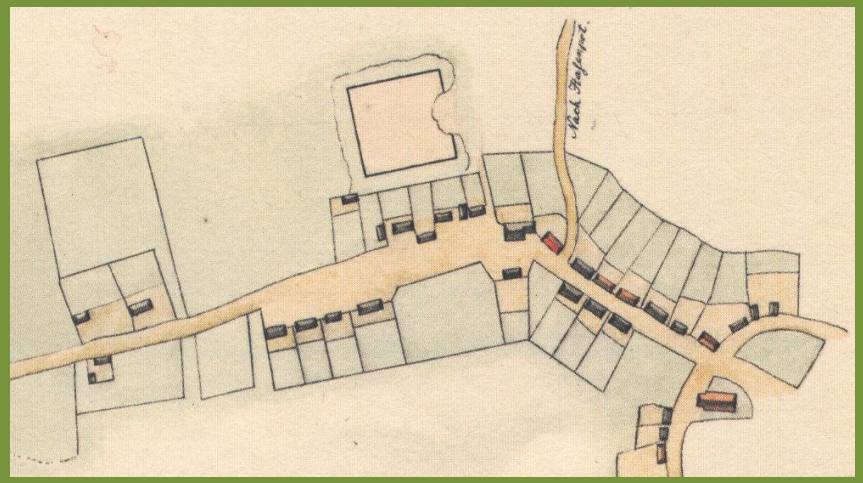

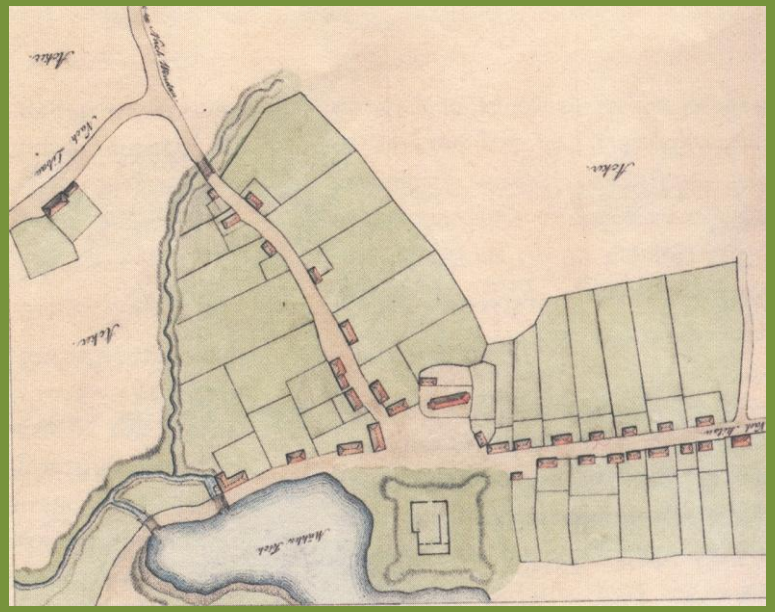

Durbe (1893) un Grobiņa (1695) 19. gadsimta divdesmito gadu otrajā pusē

Pilsētas vienotu zaļumu sistēmu veidoja parki, skvēri, alejas un bulvāri. Baltijas jūras piekrastes pilsētā Liepājā kūrorta attīstība veicināja dabas elementu iekļaušanu pilsētvidē.

Jūrmalas parks

Liepāja ap 1903. gadu

Rožu laukums

Latvijas Republikas laiks 1918–1939

Agrārās reformas īstenošana – sadalot valsts zemes fondu, ierādot jaunas zemes pilsētu apbūvei un atsavinot muižām piederošos īpašumus – nodrošināja pilsētām plānveidīgas attīstības iespējas. Pilsētvidē iekļāva dekoratīvas un funkcionālas nozīmes zaļos stādījumus, īpašu uzmanību pievēršot iedzīvotāju atpūtai paredzētajiem apstādījumiem. Pilsētvidē iekļāva monumentālās mākslas darbus. Sportam un aktīvai atpūtai izveidoja laukumus. Rekonstruēja un paplašināja parkus, bet Meža dienās dēstīja piemiņas birzis un ierīkoja jaunus stādījumus. Pilsētu zaļās teritorijas papildināja muižu parki. Mežaudzēs un dabas teritorijās būvēja dziesmu svētku estrādes, bet pilskalnu apstādījumus izkopa. Ģimenes māju celtniecībai paredzētajos zemes gabalos iekopa dārzus.

Liepājas un Ventspils pilsētās atklātu dabas telpu veidoja jūras, upju un ezeru piekrastes un zaļumu sistēma – dabas teritorijas atpūtai, muižu parki un citas teritorijas.

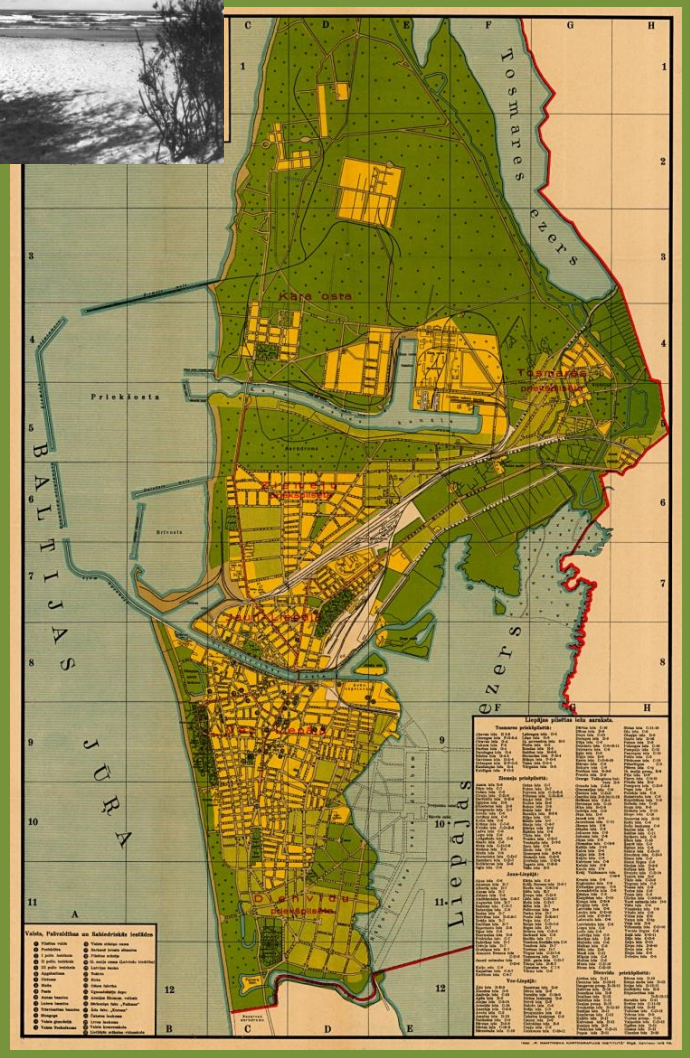

Liepājas plāns. 1935.

Ventspils pilsētas plānojums. 1923.

Talsu (1917), Durbes un Valdemārpils (1917) pilsētās ezeri un zaļumu sistēma – atpūtai piemērotas dabas teritorijas ezeru krastos, pilskalni, muižu parki un piemājas dārzi – radīja atklātu telpu.

Valdemārpils pilsēta

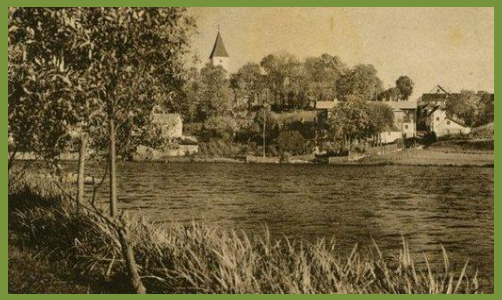

Talsu pilsēta (1917).

Durbes pilsētas panorāma

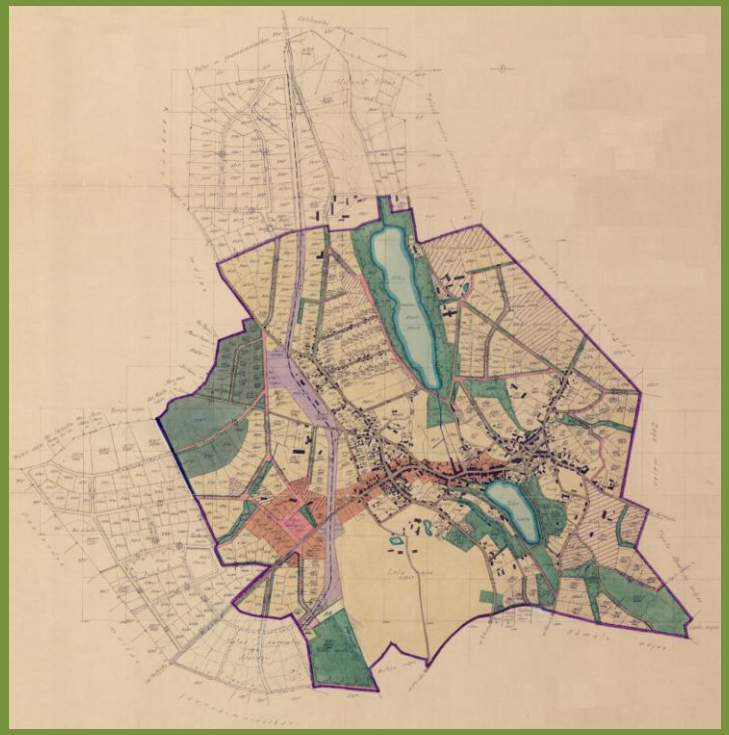

Talsu pilsētas plāns. 1935.

Durbes pilsētas plāns. 1936.

Tukuma pilsētā atklātu dabas telpu veidoja mežaudzes Slocenes upē uzpludinātā dzirnavu dīķa tuvumā, kuršu pilskalns, Durbes muižas parks. Pilsētas teritorijas vienu trešo daļu izmantoja dārzkopībai.

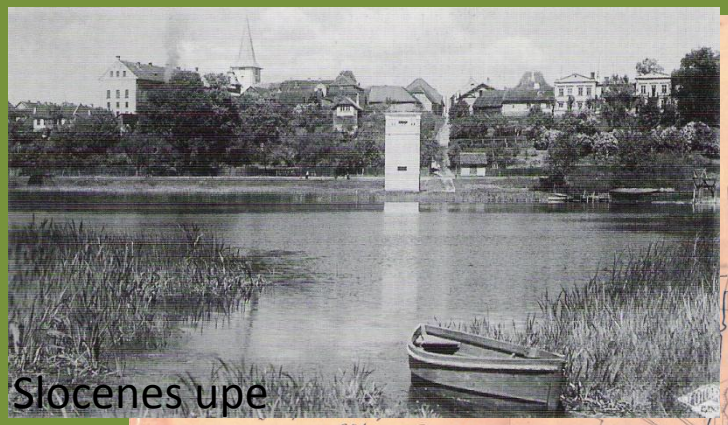
Slocenes upe

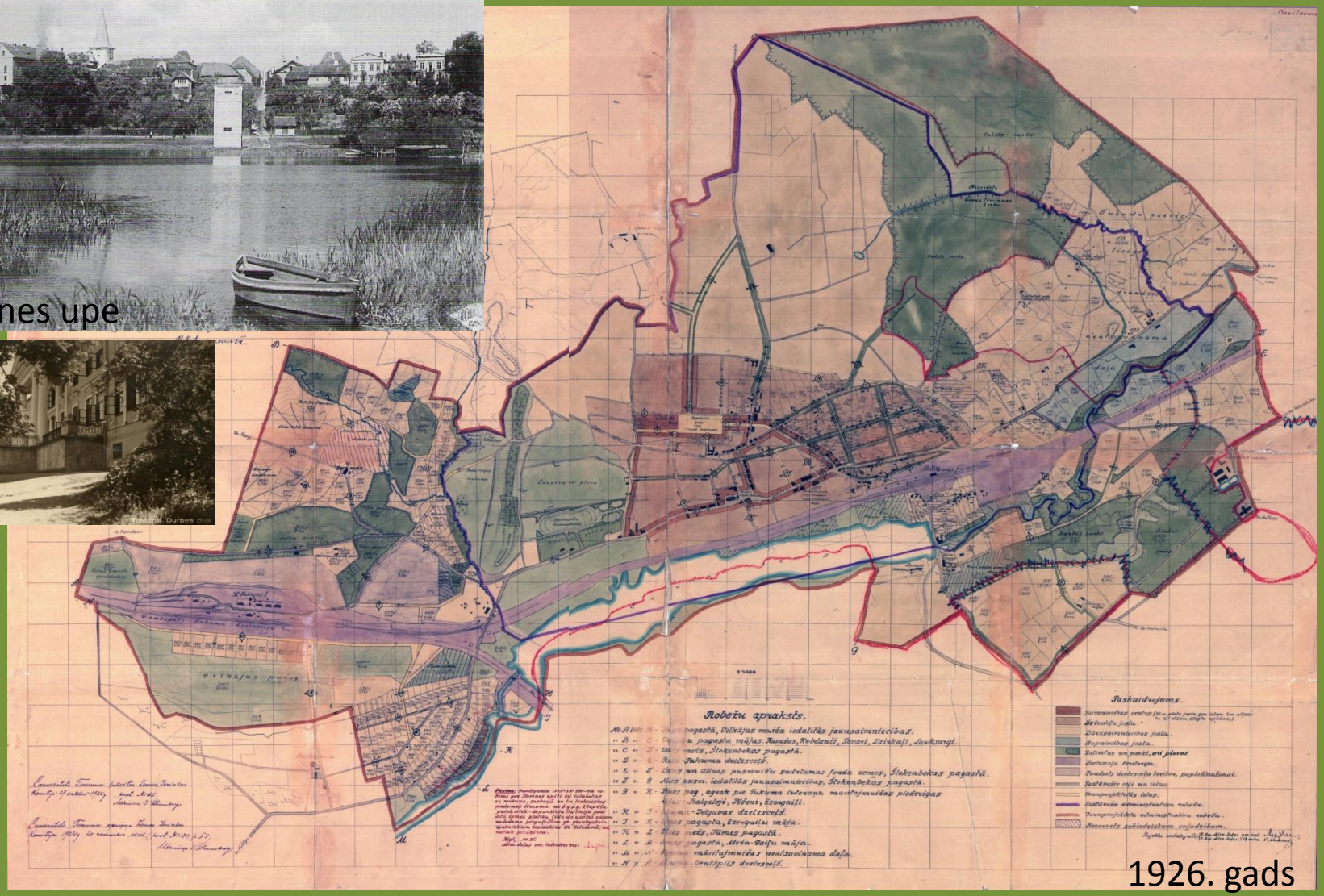

1926. gads

Kandavas (1917) un Sabiles (1917) pilsētās atklātu telpu veidoja upju piekrastes un zaļumu sistēma – dabas teritorijas atpūtai, parki pilskalnos, augļu un vīnogu dārzi, stādījumi pie ārstniecības iestādēm un laukumi sporta aktivitātēm.

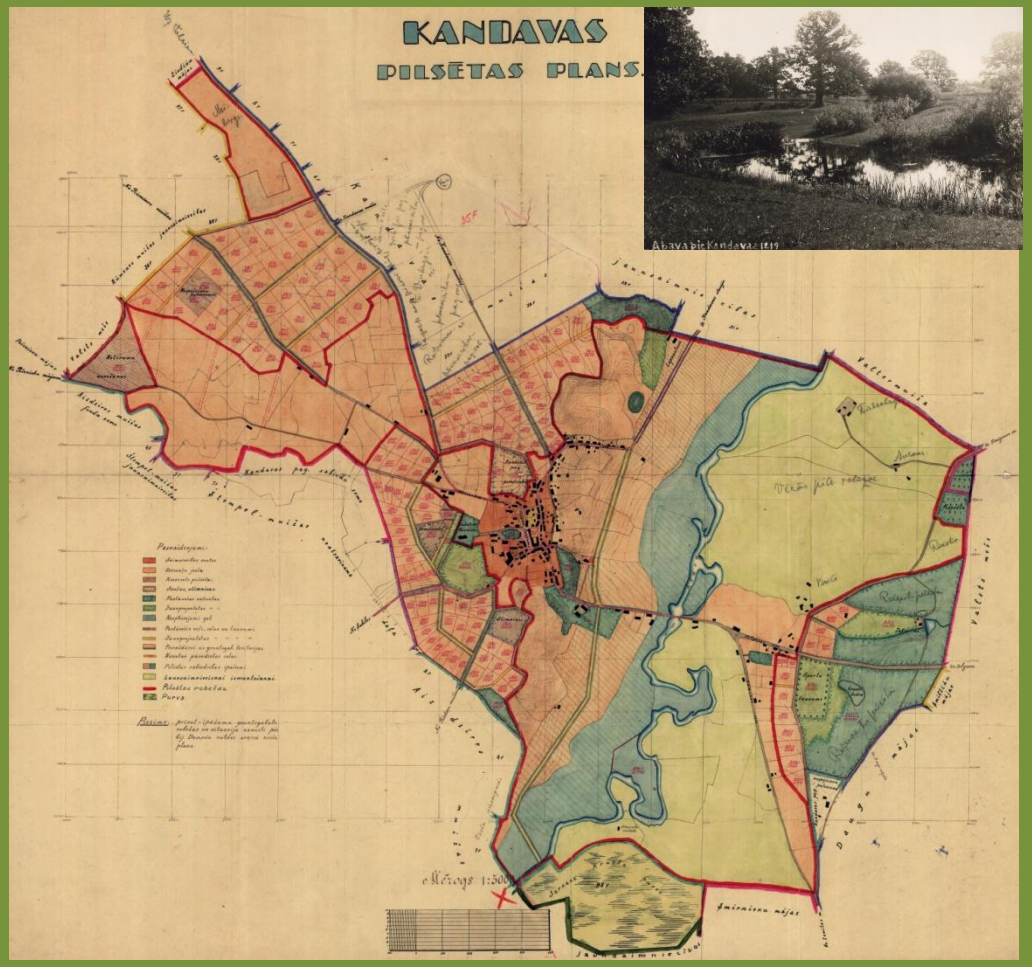

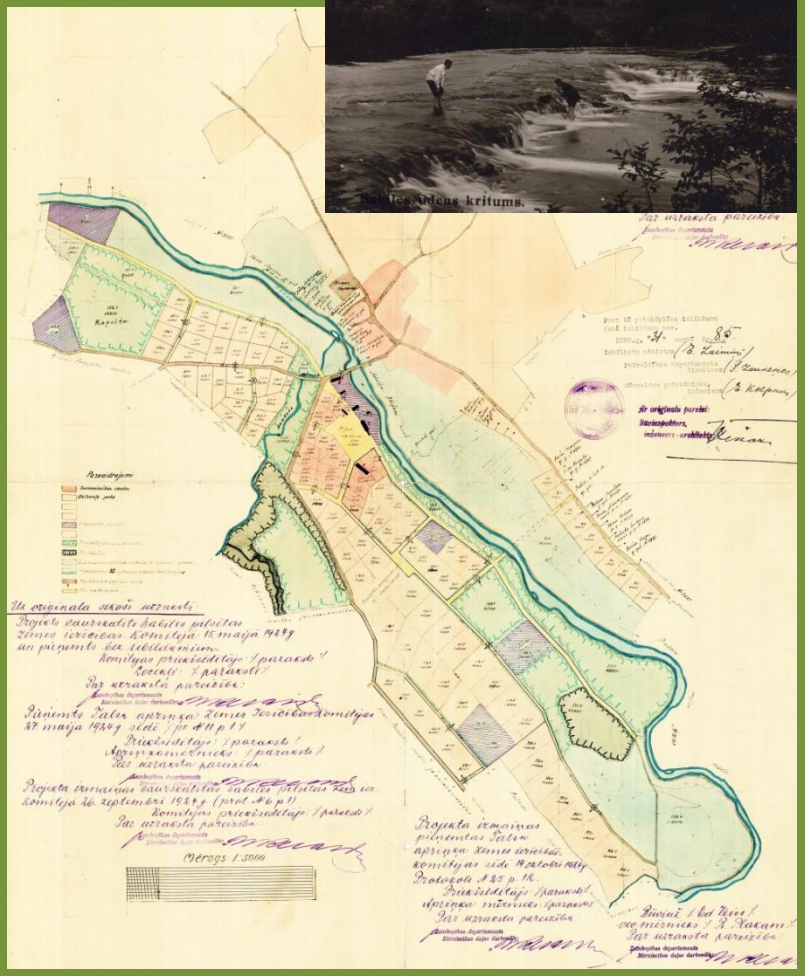

Kandavas pilsēta. 1927.

Sabiles pilsēta. 1925.

Bauskas, Kuldīgas, Piltenes un Jelgavas pilsētu zaļumu sistēmu veidoja dabas teritorijas iedzīvotāju atpūtai, dekoratīvi stādījumi un teritorijas īpašām funkcionālām norisēm. Jelgavā esošo zaļumu sistēmu papildināja krāšņi skvēri un 15. maija birzs.

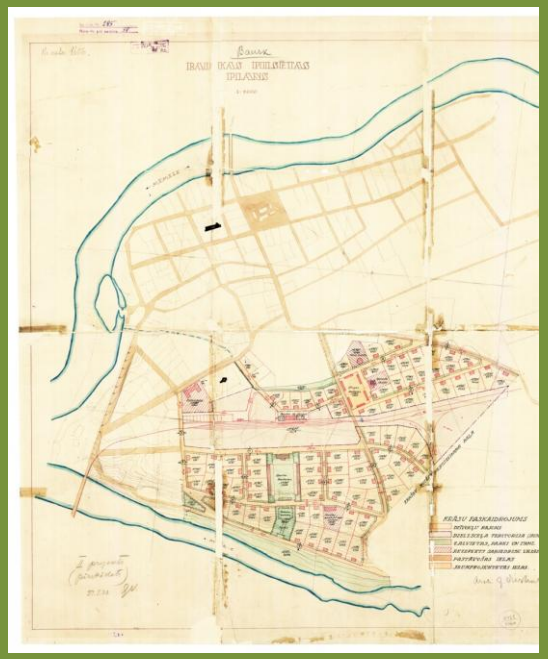

Bauskas pilsētas plāns.

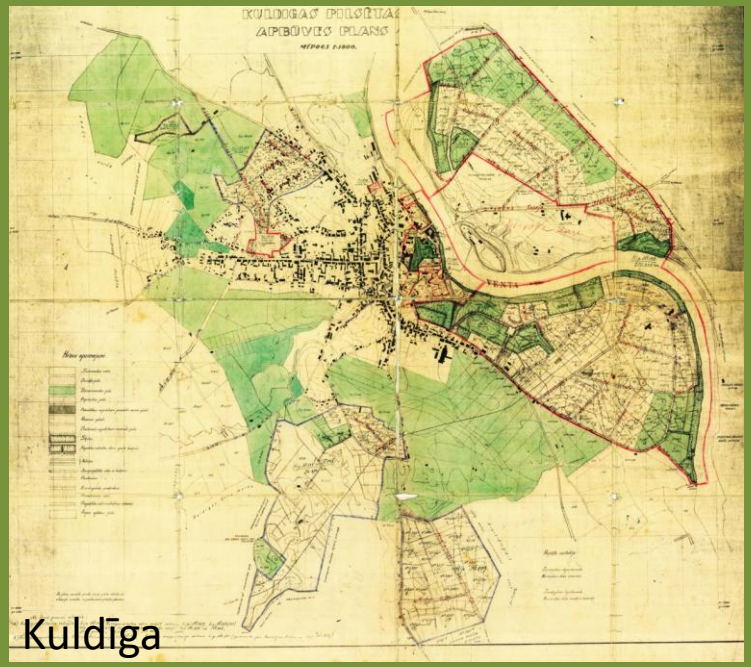

Kuldīga

Jelgavas pils parks.

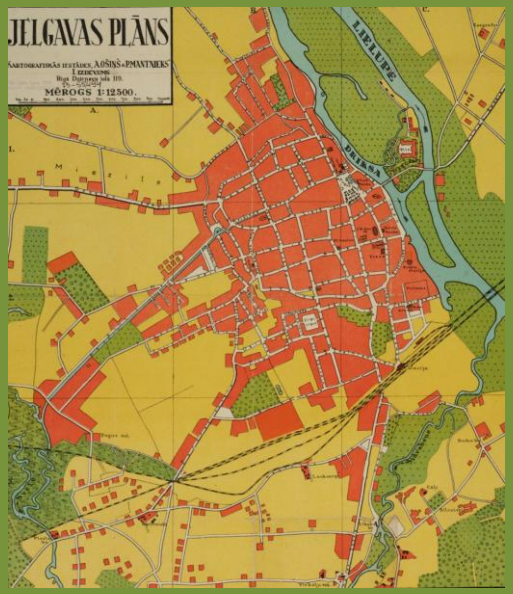

Jelgavas plāns.

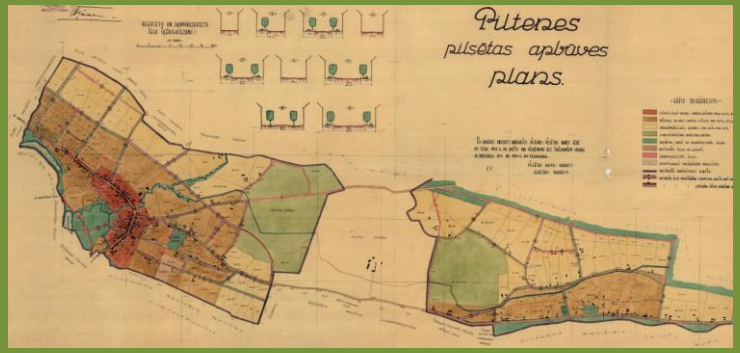

Piltenes pilsētas plāns.

Grobiņas, Saldus (1917), Aizputes un Dobeles (1917) pilsētās atvērtu telpu veidoja dabas teritorijas atpūtai upju piekrastēs, apstādījumi pilskalnos un noteiktām funkcionālām norisēm iekārtotas teritorijas.

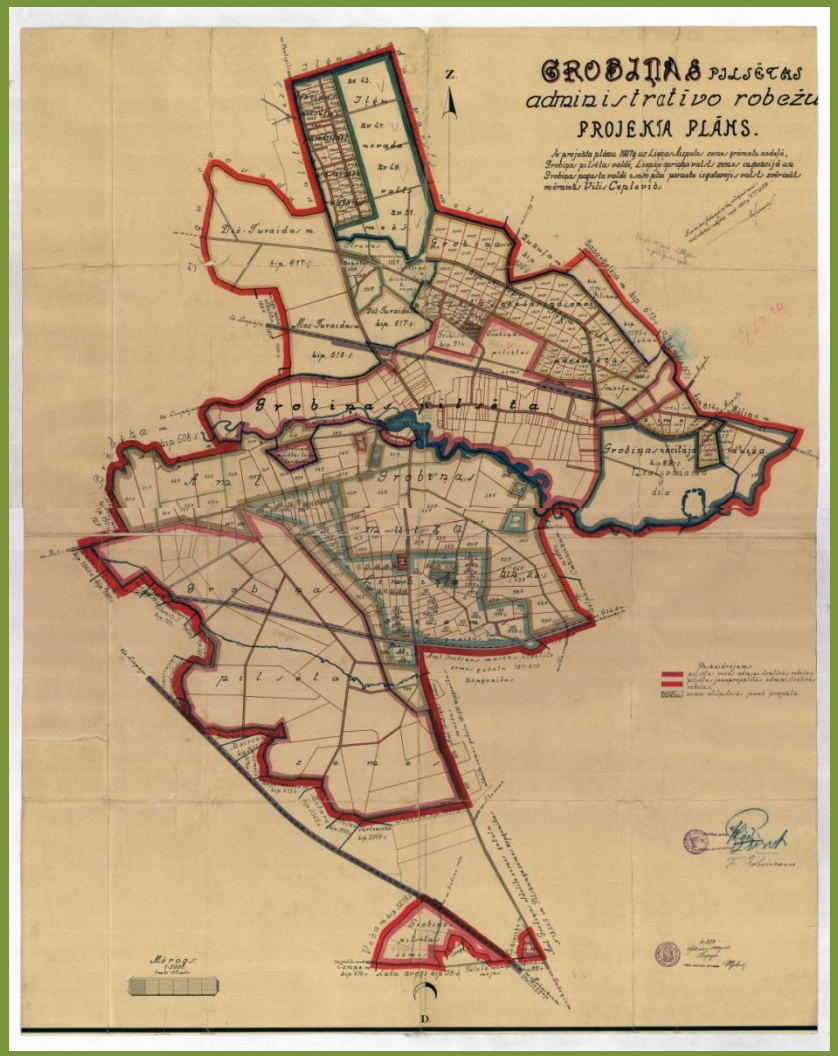

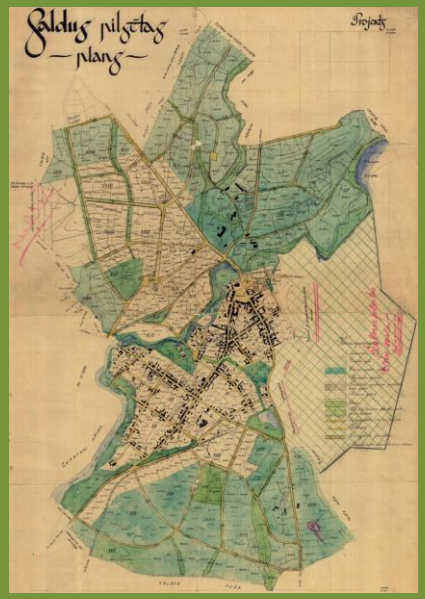

Saldus pilsētas plāns

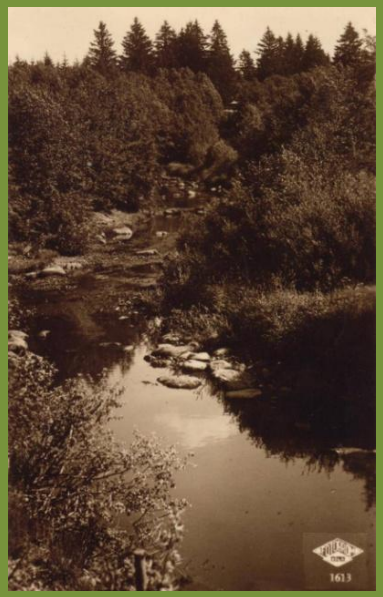

Cieceres upe Saldū

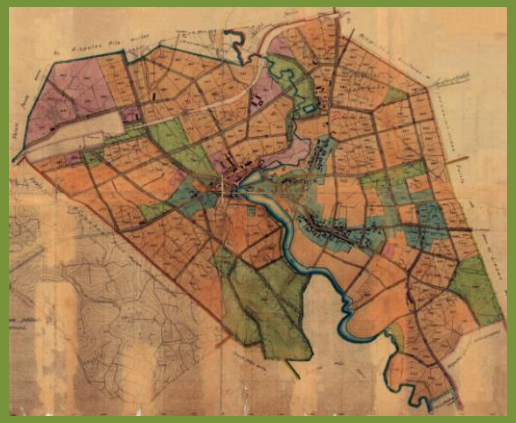

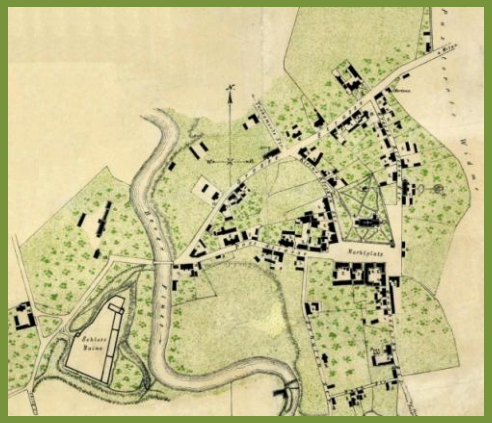

Grobiņas pilsētas plāns. 1928.

Aizputes un Dobeles pilsētas plānojums.

Auces (1924) un Priekules (1928) pilsētās atvērtu telpu veidoja muižas parka stādījumi un ūdenstilpnes. Vecauces muižas pilī iekārtoja Latvijas Universitātes izmēģinājumu saimniecību.

Vecauces pils
Parks un dīķis

Priekules pilsētas dīķis.

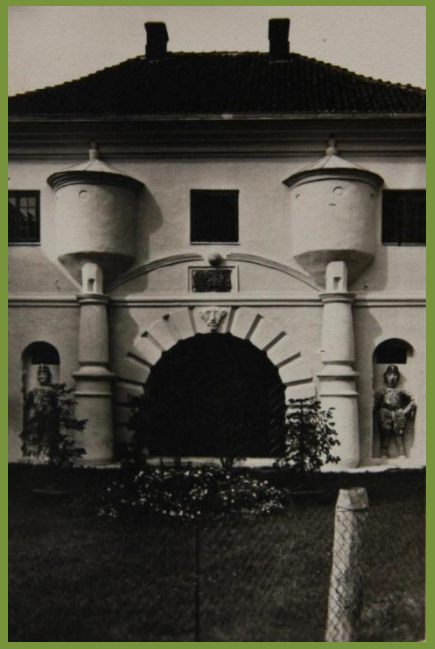

Priekules muižas parks un Zviedru vārti

Auces pilsētas plāns. 1936

Padomju Latvijas laiks 1940–1990

Latvija 1940. gadā pēc padomju varas atjaunošanas tika iekļauta Padomju Savienībā. Otrā pasaules kara laikā Liepājā, Jelgavā un Kuldīgā iznīcināja pilsētas centra apbūvi, kuru pēckara gados sāka atjaunot, ņemot vērā ideoloģiskus apsvērumus. Grandiozā rūpniecības, lauksaimniecības un transporta objektu celtniecība netika saistīta ar dzīves vides mērķtiecīgu atveseļošanu. Dabas pārveidošanas projekti bija ekoloģiski nepārdomāti un pilsētvidi daudzviet uzskatīja par tādu kā bezizmēra atkritumu tvertni. Informāciju par vides kvalitāti pilsētās noklusēja. Blīvās apbūves rajonos strauji samazinājās apstādījumu platības – Ventspilī, Liepājā, Jelgavā un citās pilsētās tās bija nepietiekamas. Apstādījumu ierīkošana pilnīgi jaunā un atšķirīga mēroga apbūvē notika bez iepriekšējas pieredze, tādēļ zaļo stādījumu ierīkošanas un uzturēšanas zemais līmenis atstāja negatīvu Ietekmi uz cilvēku dzīves vides kvalitāti.

Atjaunotās Latvijas Republikas laiks 1990–2012

Latvija pēc neatkarības atjaunošanas un pievienošanās Eiropas Savienībai tika iesaistīta Eiropas telpā notiekošajos procesos, tādēļ valstī aktuāla kļuva telpiskās plānošanas sistēmas izveidošana, lai aizsargātu dabas sistēmas, efektīvi izmantotu resursus un nodrošinātu pilsētu līdzsvarotu un ilgtspējīgu attīstību. Latvijas rietumu reģiona pilsētu iedzīvotāju fiziski un garīgi pilnvērtīgas dzīves, darba un atpūtas vides nodrošināšanai tiek izstrādāti teritoriālie plānojumi, kas nosaka zemes sadalīšanu un izmantošanu noteiktiem mērķiem, ietekmējot dabas elementu klātbūtni. Jaunu pilsētbūvniecisko struktūru veidošanai un vides sistēmiskai organizācijai, kā arī atklāto telpu un zaļo stādījumu īpatsvara saglabāšanai pilsētvidē nepieciešama arhitektoniski telpiskās struktūras transformācija.

Ventspils, Liepājas un Pāvilostas (1991) pilsētas Baltijas jūras piekrastē

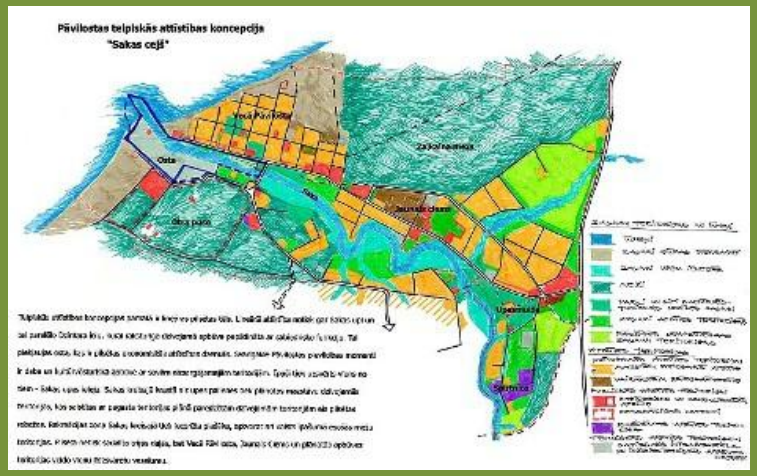

Pāvilostas plānojums

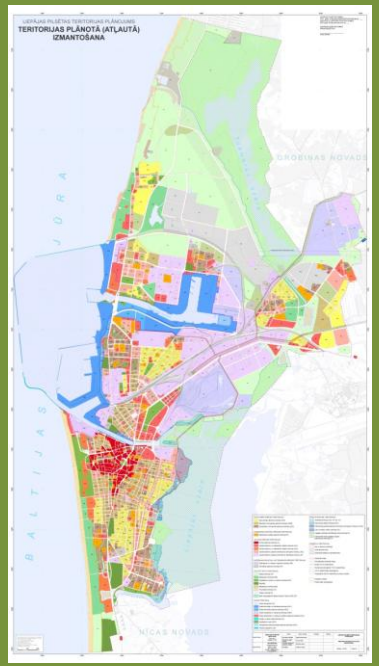

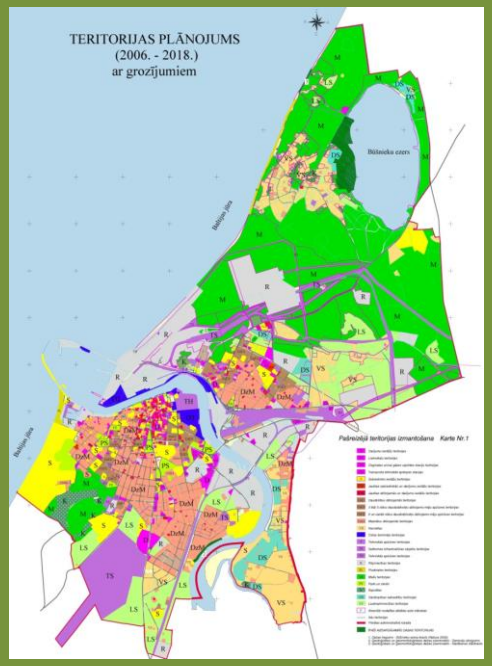

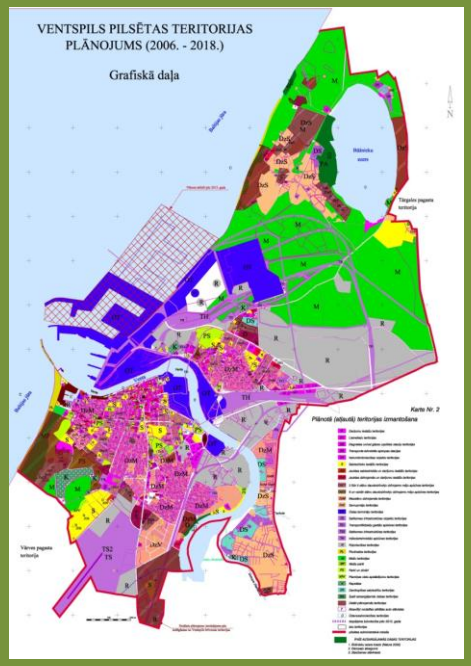

Liepājas plānojums 2011–2023 Ventspils plānojums 2006–2018

Talsu, Valdemārpils un Brocēnu (1992) pilsētas ezeru piekrastēs

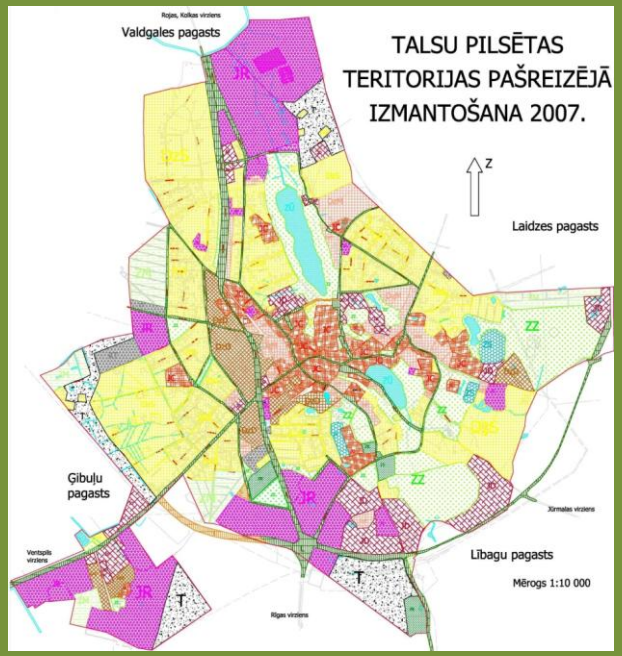

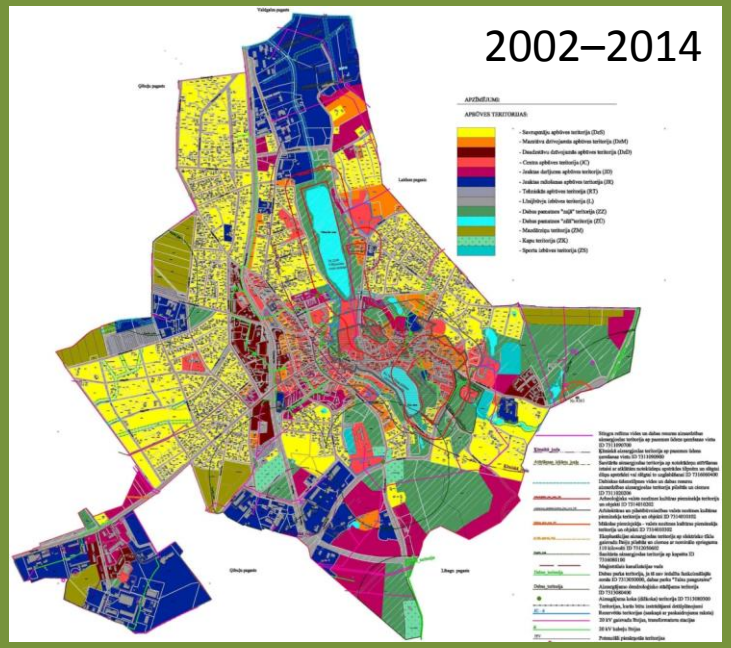

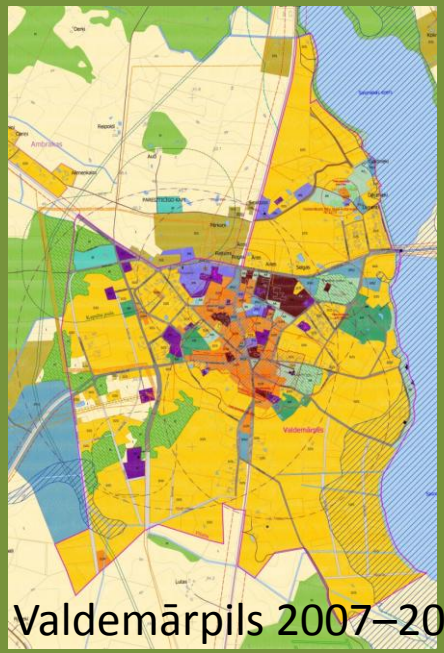

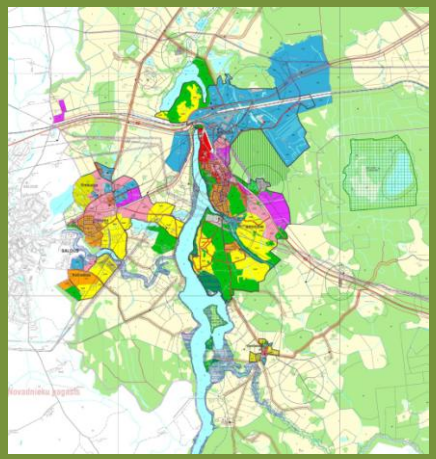

Brocēni. 2006–2018

Cieceres ezers pie Brocēniem

Talsu panorāma

Kuldīgas, Jelgavas un Skrundas (1996) pilsētas Ventas un Lielupes krastā

Piltene. 2008–2020

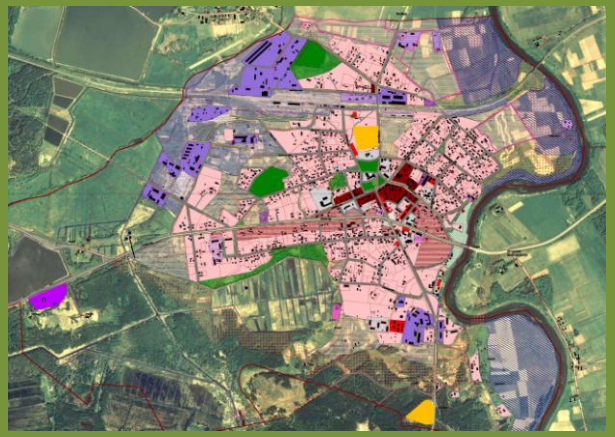

Skrunda. 2006–2022

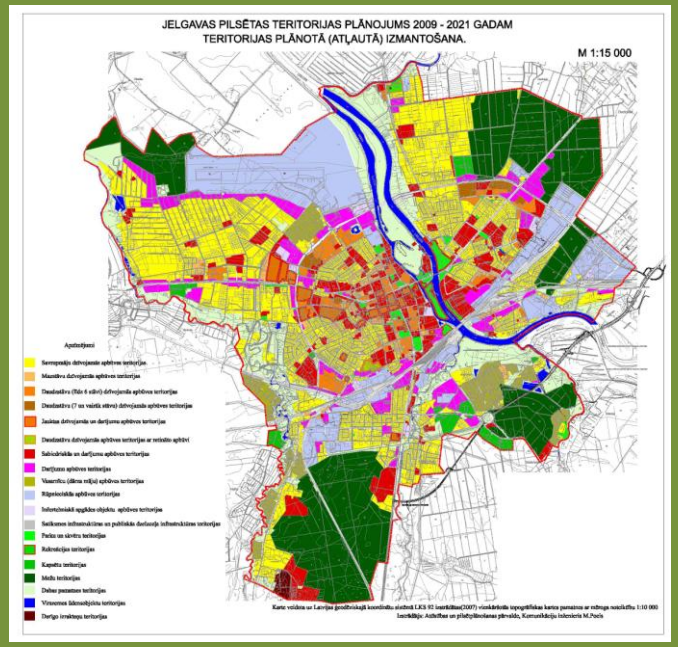

Jelgava. 2009 – 2021

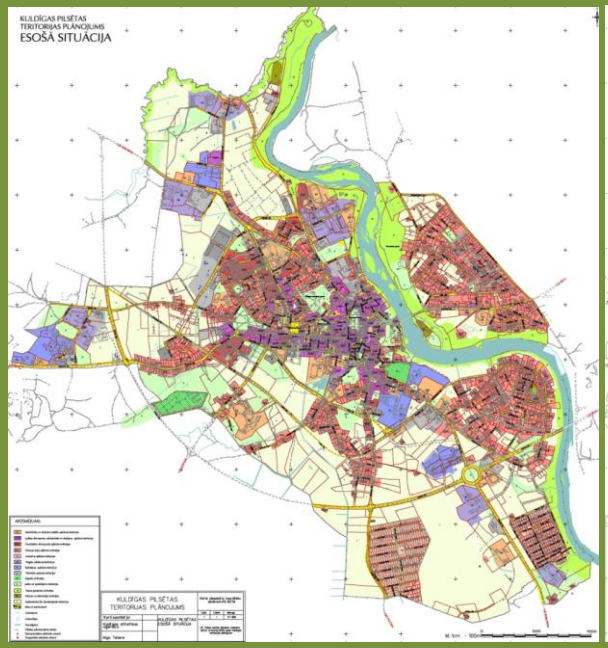

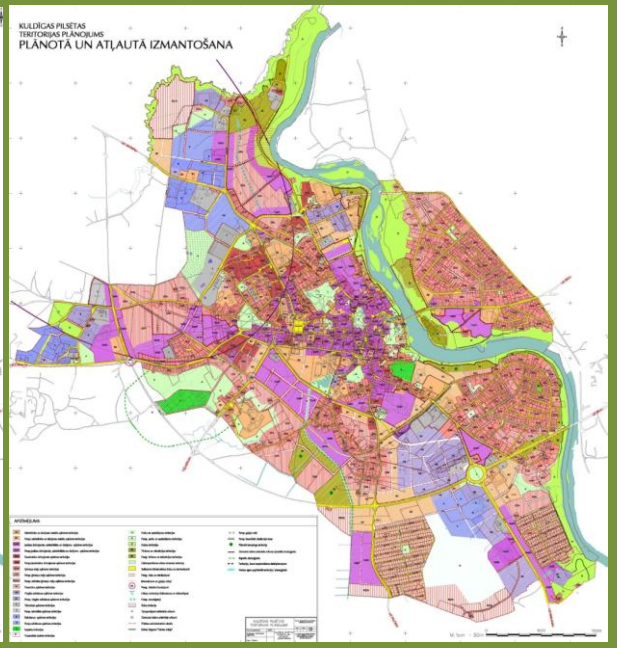

Kuldīga. 2010–2022

Dobeles, Kandavas, Sabiles un Saldus pilsētas upju krastos

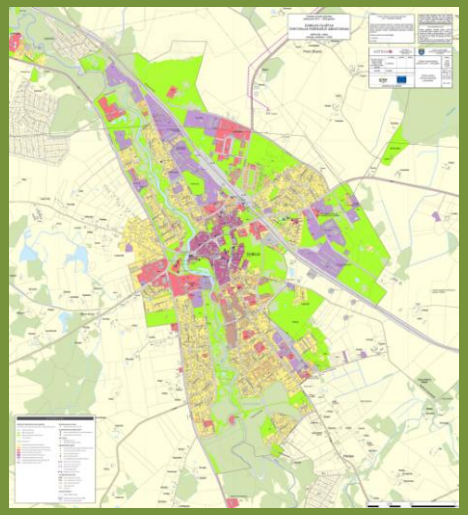

Dobele

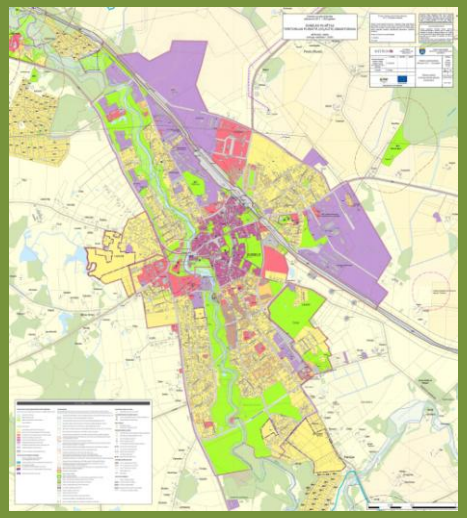

2013–2025

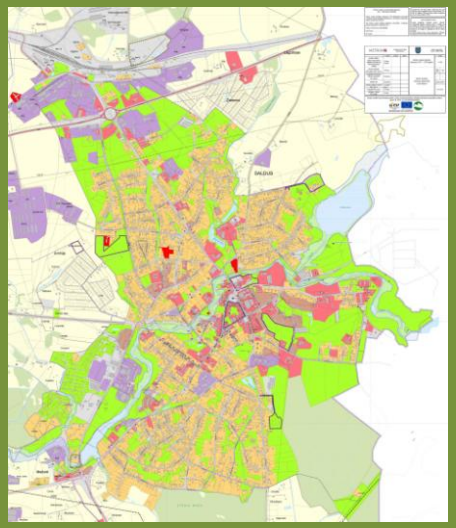

Saldus

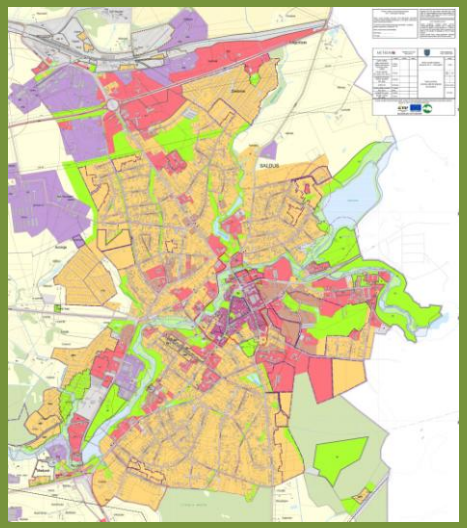

2013–2025

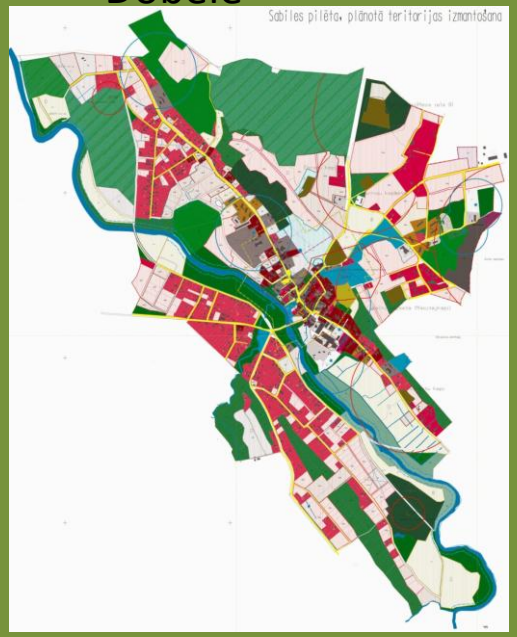

Sabile 2007–2019

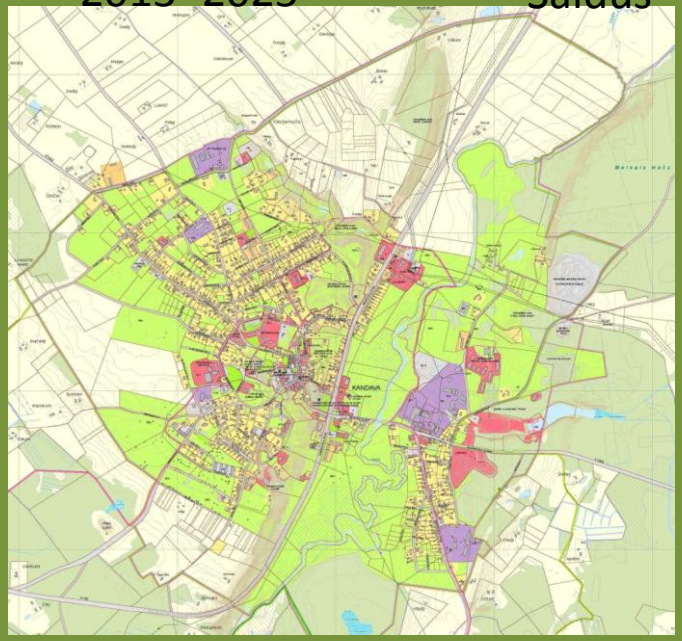

Kandava

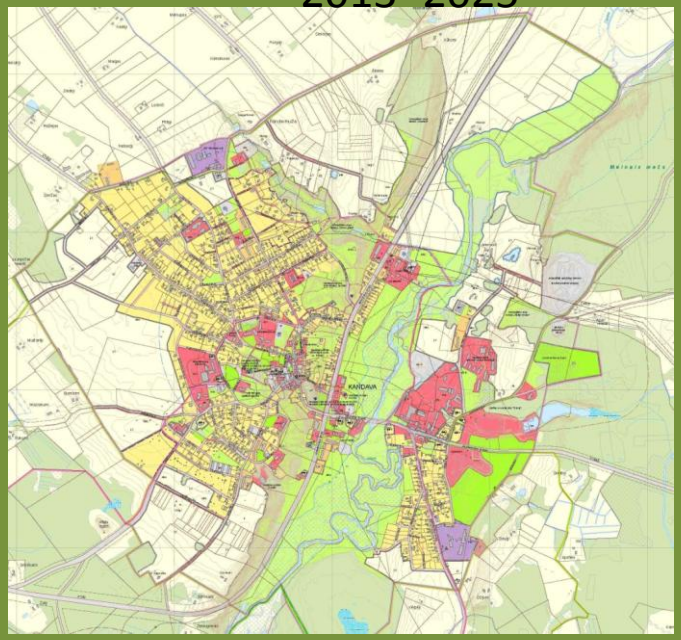

2011–2023

Priekules, Aizputes un Bauskas pilsētas divu upju krastos

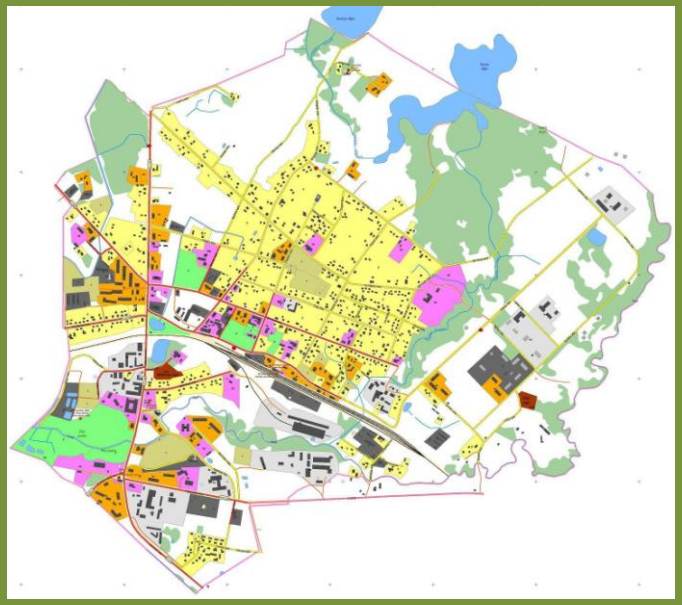

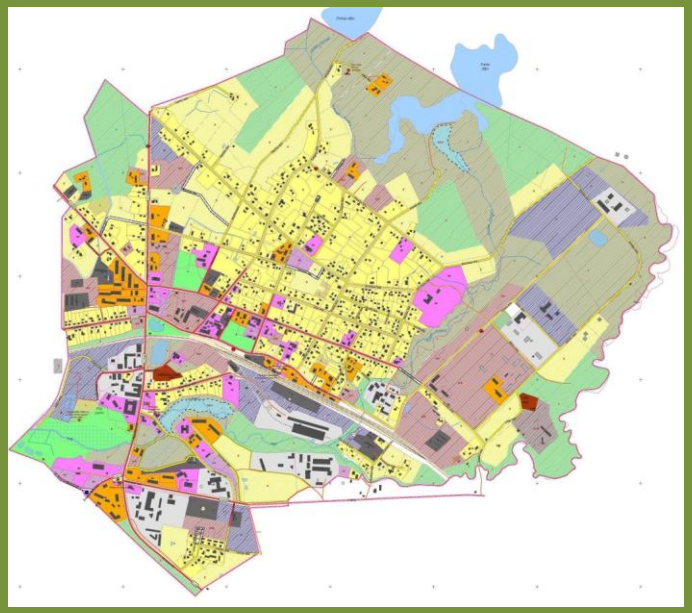

Priekule 2007–2020

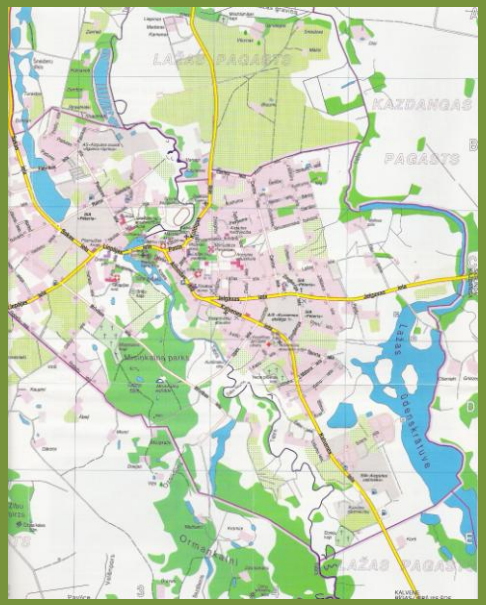

Aizpute

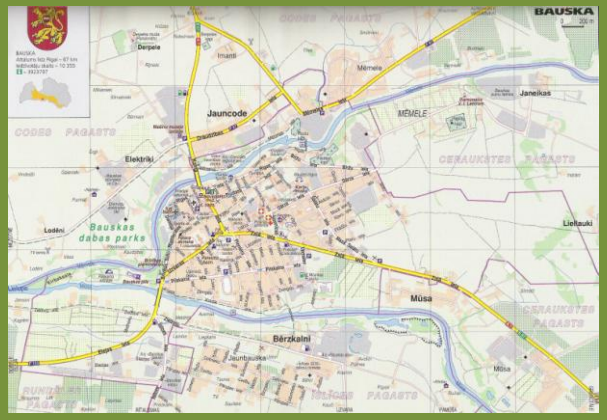

Bauska

Aizputes pilsēta Tebras upes krastā

Zaļo stādījumu atklātā telpa Auces, Stendes (1991) un Tukuma pilsētās

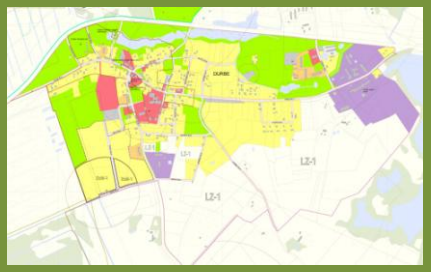

Durbe 2005–2017

Grobiņas plānojums

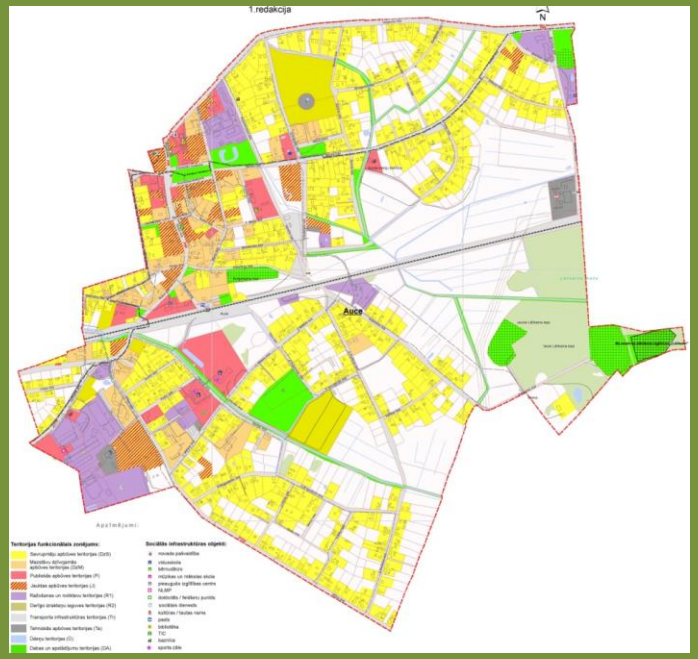

Auces pilsētas plānojums

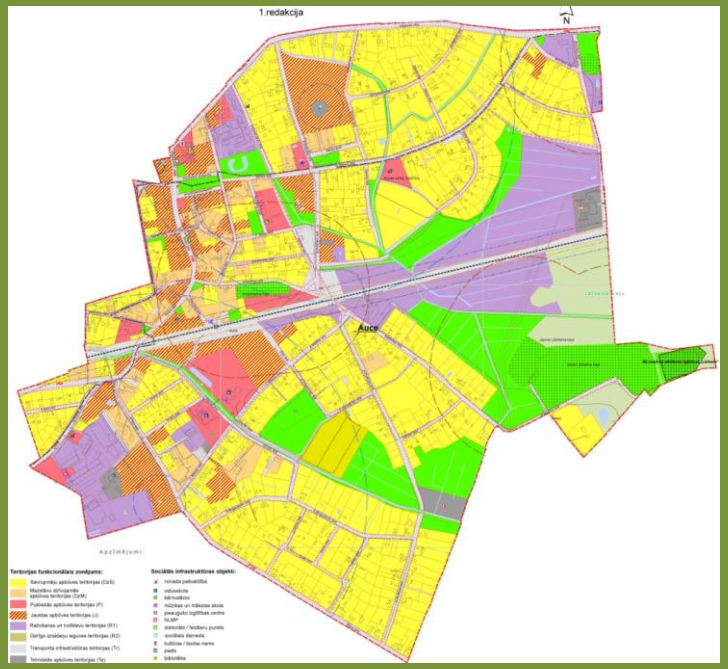

2012 2023

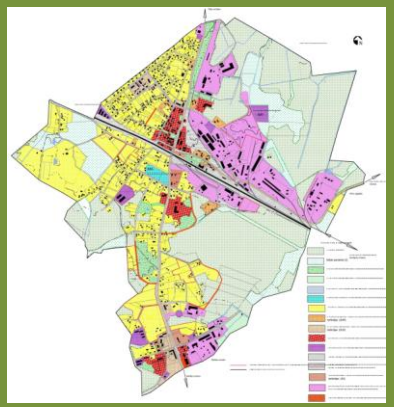

Stendes plānojums 2005–2017

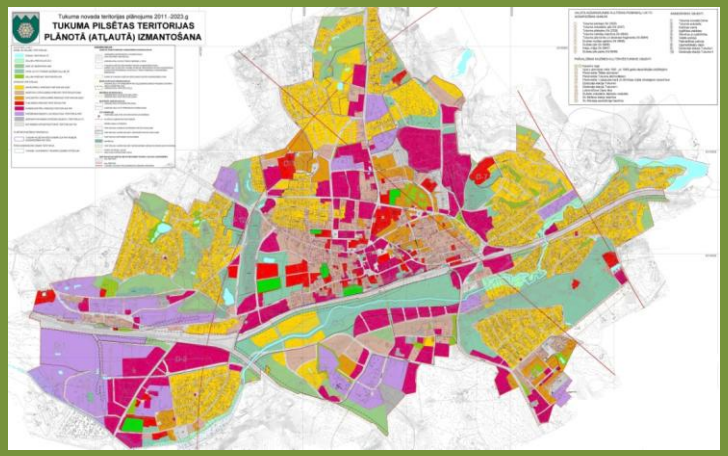

Tukuma pilsētas plānojums

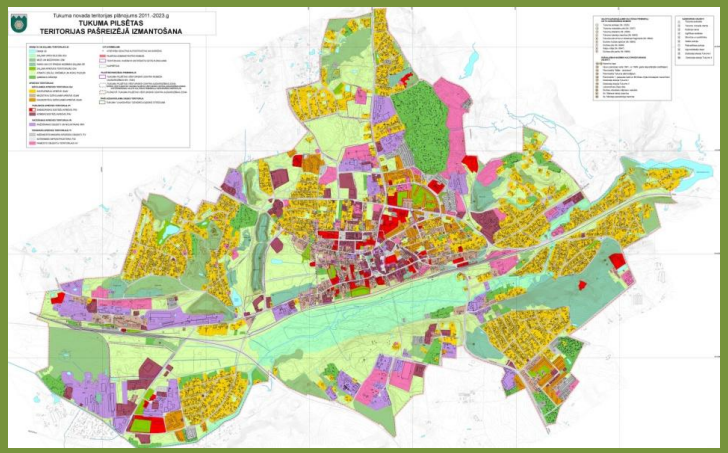

2011–2023

Secinājumi

- Latvijas rietumu reģiona pilsētās atšķirīgā zaļo stādījumu, transporta un rūpniecības teritoriju proporcionālā attiecība dažādi ietekmē iedzīvotāju dzīves kvalitāti. Jelgavā un Liepājā satiksmes maģistrāles ar intensīvu transporta kustību negatīvi ietekmē apkaimes iedzīvotāju dzīves vidi. Liepājā nesamērīgā proporcionālā attiecība starp dzīvojamai zonai un ražotnēm atvēlētajām teritorijām apdraud līdzsvarotu attīstību un iedzīvotāju dzīves vides kvalitātes uzlabošanu.
- Dabas elementu un zaļo stādījumu klātbūtni pilsētās iespējams palielināt, izveidojot sasaisti starp mākslīgi radītajiem zaļajiem stādījumiem pilsētvidē un apkaimē.

Paldies!